

Bitka kod Filipa

3. listopada – 23. listopada 42. g. pr. Kr.

Vladimir Posavec

Privatna klasična gimnazija, Zagreb

Kad su nakon uspostave Drugog trijumvirata i provedenih proskripcija trijumviri Antonije, Oktavijan i Lepid učvrstili položaj u Rimu, preostalo je još obračunati se s Cezarovim ubojicama Markom Brutom i Kasijem Longinom na Istoku te otpadnikom Sekstom Pompejem na Siciliji. Dok su trijumviri bili zauzeti u Italiji, Brut i Kasije su uspjeli u istočnim provincijama prikupiti i organizirati veliku vojsku potpomognutu brojnim odredima istočnih monarha. Uz mnoštvo vojnika njihove su trupe bile i odlično opskrbljene. Brut i Kasije raspolagali su, osim toga, i značajnim novčanim sredstvima. Na drugoj strani, u Italiji, stanje je bilo vrlo kaotično. Antonije i Oktavijan naklonost vojnika plaćali su diobom italske zemlje vojnicima, a financije prikupljali otimačinom imovine proskribiranih i uvođenjem novih poreza i raznih dodatnih nameta.¹ Uza sve nevolje Italiju je pogađala nestašica i glad jer je brodovlje Seksta Pompeja blokiralo dovoz žita i drugih namirnica iz sjeverne Afrike. Stoga je obračun s Pompejem imao prioritet. Taj je rat zapao Oktavijana, ali njegov je pokušaj rješavanja problema neslavno propao upravo u trenucima kad su pristigle prve vijesti o pokretu vojnih snaga Bruta i Kasija. Oktavijan je na Antonijev poziv prekinuo operacije protiv Seksta Pompeja i krenuo s prebacivanjem trupa na istočnu obalu Jadrana.² Konačni obračun slijedio je kod mjesta Filipi, makedonskog gradića na *Via Egnatia*, i pretvorio se u najveću kopnenu bitku rimske povijesti.

Zašto je ta bitka važna? Bojište kod Filipa bilo je najveća poznata koncentracija vojnih snaga na određenom prostoru u cijeloj povijesti antičkog Rima, a pobjeda nad republikanskim snagama odlučila je o daljnjem pravcu razvoja rimske države.³ Osim vojnih operacija na kopnu, vođene su paralelno i ratne operacije na moru. Veliku je ulogu za tijek bitke imala i opskrba vojnih snaga jer su pripreme, prikupljanje i prebacivanje trupa te manevriranje vojski prije bitke provedene nekoliko mjeseci, a sâm sukob kod Filipa trajao je više od tri tjedna tijekom jeseni 42. g. pr. Kr. i riješen je u dvije velike bitke.

¹ App. *B civ.* IV, 5.

² App. *B civ.* IV, 86; Cass. Dio XLVII, 37, 1.

³ Cass. Dio XLVII, 39, 1. „Naravno da se ta bitka pokazala ogromnom i nadmašila sve prijašnje građanske sukobe Rimljana – ne da je bila veća po broju boraca ni po njihovoj hrabrosti budući da su se i mnogo veće mase i hrabriji ljudi od njih borili na mnogim poljima, nego zato što su sada, kao nikada prije, pitanje sukoba bile sloboda i narodna vlast. Jer premda su se baš kao i prije opet sukobljavali jedni s drugima, ipak su te kasnije borbe bile zbog spoznaje kojem gospodaru se moraju pokoravati, dok ih je u ovoj prilici jedna strana pokušavala odvesti u autokraciju, druga do samoupravljanja.”

Najopširniji i najdetaljniji opis bitke sačuvan je u Apijanovim *Građanskim ratovima*⁴ jer nije sačuvan ni jedan suvremeni ili vremenski blizak izvor. Kronološki najbliži sačuvani izvor djelo je Gaja Veleja Paterkula, čiji se djed i osobno borio kod Filipa na strani republikanaca. Paterkulov je opis,⁵ za razliku od Apijanova, vrlo štur. Autor je neobjektivno naklonjen Oktavijanu i Cezarovoj stranci dok se u isto vrijeme manje bavi opisom zbivanja, a više moraliziranjem. Dion Kasije je za razliku od Paterkula mnogo opširniji, ali on je, pak, više prostora posvetio raznim znamenjima nauštrb zbivanja.⁶ Biograf Plutarh zbivanjima kod Filipa pozabavio se u dva životopisa, u Brutovu i Antonijevu. No, bez obzira na različitost pristupa pojedinih autora, sačuvani tekstovi ipak omogućuju prilično vjernu rekonstrukciju bitke.

Od spomenutih pisaca jedino Apijan iznosi brojčane podatke. Obje su strane raspolagale s 19 legija, ali, kako navodi Apijan, republikanske legije nisu bile u punom sastavu, dok su Oktavijanove legije imale i veći broj vojnika.⁷ No, zato je snaga u konjaništvu bila na strani Bruta i Kasija koji su na raspolaganju imali 20.000 konjanika, što vlastitih, a većim dijelom savezničkih,⁸ dok su Antonije i Oktavijan imali 13.000 konjanika. Apijan na republikanskoj strani izrijeком navodi 80.000 legionara kojima treba pribrojati i konjaničke snage. Prihvatimo li te brojke, a nemamo razloga sumnjati u Apijanove navode, Brut i Kasije raspolagali su s oko 100.000 ljudi. Otprilike jednak broj legija imali su i Antonije i Oktavijan,⁹ što nam dopušta zaključak da je koncentracija vojnih snaga na bojištu kod Filipa dosegala više od 200.000 ljudi. O broju poginulih nemamo ni približno toliko preciznih podataka. Nakon prvog sukoba poginulo je, opet prema Apijanu, na Kasijevoj strani oko 8.000 ljudi, dok su Antonije i Oktavijan izgubili dvostruko više vojnika.¹⁰ Broj poginulih u legijama pod Brutovim zapovjedništvom, međutim, Apijan ne navodi.

Bojište kod Filipa prvi su zauzeli Brut i Kasije i njihov je položaj bio mnogo bolji jer su zaposjeli dva brežuljka koji su dominirali ravnicom i na njima utvrdili tabore. Osim toga, republikanci su imali osiguranu opskrbu hranom, dok su Antonije i Oktavijan s time imali velikih problema. Oktavijan se, osim toga, morao zadržati u Dirahiju zbog bolesti, pa je na bojište prvi stigao Antonije s dijelom svojih snaga.¹¹ Njegova se baza za opskrbu nalazila u 40 milja udaljenom Amfipolu.

⁴ App. *B civ.* IV, 86–138.

⁵ Vell. Pat. II, 69–72.

⁶ Cass. Dio XLVII, 37–49.

⁷ App. *B civ.* IV, 108.

⁸ App. *B civ.* IV, 88.

⁹ Cass. Dio XLVII, 37, 6 navodi da su Antonije i Cezar raspolagali većim brojem vojnika od republikanskih snaga.

¹⁰ App. *B civ.* IV, 112.

¹¹ Cass. Dio XLVII, 37, 2.

Kao iskusan vojskovođa Antonije je odmah naložio podizanje utvrđenja i sve dao ojačati jarcima, bedemima i opkopima. S druge su pak strane Brut i Kasije također utvrđivali svoje položaje.¹² Za to su se vrijeme međusobno ogledavali samo konjaništvom i lakim odjelima.¹³ Kad su pripreme bile okončane, stigao je konačno i Oktavijan. Bio je još slab od bolesti, zbog čega su ga u nosiljci nosili kroz vojsku. I njegove su se legije potom odmah postrojile za borbu. Brut i Kasije razmjestili su svoje ljude na višem mjestu, nasuprot njima, ali se nisu odatle micali. Oklijevanje je trajalo mnogo dana. Brut i Kasije htjeli su odložiti konačni obračun čekajući da neprijatelja iscrpi nestašica.¹⁴ Brodovlje Seksta Pompeja, kao i ono Bruta i Kasija, neprekidno je ugrožavalo linije opskrbe Antoniju i Oktavijanu, koji nisu imali kontrolu nad morem.¹⁵

Naposljetku je 3. listopada Antoniju uspjelo izazvati otvorenu bitku koja je u konačnici završena neriješenim rezultatom jer su obje strane uspjele osvojiti protivnički tabor – Antoniju je pošlo za rukom osvojiti Kasijev tabor, dok su Brutovi ljudi na lijevom krilu natjerali u bijeg Oktavijanove legionare i zauzeli njihov tabor.¹⁶ Međutim, ovaj je okršaj, u kojem su Antonije i Oktavijan izgubili dvostruko više ljudi, imao katastrofalne posljedice za republikanske snage s obzirom da je Kasije, nakon gubitka tabora i nemogućnosti pregleda zbivanja na bojištu počinio samoubojstvo misleći da je bitka izgubljena.¹⁷ Brut je kao jedini preostali zapovjednik bio daleko od poraza jer su upravo u trenucima prve bitke kod Filipa, na Jonskom moru republikanske snage pod zapovjedništvom Gneja Domicija Ahenobarba izvojevale blistavu pomorsku pobjedu nad brodovljem koje je u pomoć Oktavijanu prevozilo dvije legije pod zapovjedništvom Domicija Kalvina.¹⁸ Antonije i Oktavijan bili su pak daleko od pobjede jer nisu bitkom riješili svoj ključni problem – nedostatak hrane. Čak ni iz same Tesalije nije im stizalo dovoljno dovoza, niti su se mogli nadati ičemu s mora kojim su potpuno gospodarili neprijateljevi brodovi. Kad je uz to i do jedne i do druge vojske stigla vijest o nedavnom porazu Antonijeve i Oktavijanove brodovlja u Jonskome moru, te vojnike obuže još veći strah, a plašili su se i zime koja se približavala, jer su se nalazili u močvarnoj ravnici. Imajući to u vidu, Antonije i Oktavijan poslaše u Ahaju jednu legiju da prikupi sve što nađe i hitno im pošalje.¹⁹ Brut se opet mudro odlučio na taktiku izbjegavanja otvorenog sraza,²⁰ ali naposljetku su ga

¹² App. *B civ.* IV, 107.

¹³ Cass. Dio XLVII, 37, 5.

¹⁴ App. *B civ.* IV, 108; Cass. Dio XLVII, 38, 3.

¹⁵ Cass. Dio XLVII, 37, 6.

¹⁶ Cass. Dio XLVII, 45, 2–4; Suet. *Aug.* 13; Plut. *Vit. Brut.* 41, 42; Vell. Pat. II, 70.

¹⁷ Vell. Pat. II, 70; Cass. Dio XLVII, 46, 2–5.

¹⁸ App. *B civ.* IV, 115, 116.

¹⁹ App. *B civ.* IV, 122.

²⁰ Plut. *Vit. Brut.* 47. Prema Plutarhu, Brut nije saznao za tu pobjedu dvadeset dana, ali je u tu Plutarhovu vijest teško povjerovati.

vlastiti vojnici prisilili da prihvati bitku. Krvava bitka otpočela je 23. listopada rano poslijepodne, oko 14:30 sati, a poraz republikanskih snaga nastupio je kad su Oktavijanovi legionari uspjeli potisnuti, a zatim i probiti njihov bojni red, nakon čega je otpočeo opći bijeg republikanaca.

Brut se sklonio na jedan brežuljak s nepotpune četiri legije. Tada je i Antonije prenoćio pod oružjem, kako izvješćuje Apijan, nasuprot Brutu, na straži, napravivši bedem od skupljenih leševa i plijena. Oktavijan se, pak, u ponoć povukao u šator, izmučen bolešću.²¹ Nakon što su ga napustili preostali vojnici, Brut je počinio samoubojstvo.²² Većina prijatelja Bruta i Kasija, kao i proskribirani uglednici koji su im pribjegli, počinili su samoubojstvo, dok su ostali pobjegli k Sekstu Pompeju na Siciliju.²³ Oni koji su zarobljeni, pogubljeni su.

Time što se nije iskazao kao vojskovođa kod Filipa, a posebice zbog okrutnosti koju je pokazao prema istaknutim zarobljenicima odlična roda,²⁴ Oktavijanova je popularnost prilično opala, za razliku od Antonijeve. On je u tim trenucima dostigao vrhunac političke i vojne moći i ugleda.²⁵

Veličinu i surovost bitke možda najbolje oslikavaju Apijanove riječi koje ćemo stoga citirati: „Kako su to bili ljudi istoga jezika i iste bojne discipline, slične uvježbanosti i snage, nije im bilo lako da jedni druge nadvladaju. Nikad se s tolikom žestinom i smjelošću nisu borile vojske u nekom ratu kao što su se ovdje borili građani protiv građana, rođaci protiv rođaka i ratni drugovi protiv ratnih drugova. To dokazuje i broj poginulih u obje bitke kod Filipa: i pobjednici i pobijedeni imali su podjednako gubitaka.”²⁶

Nakon pobjede Oktavijan i Antonije ponovno su podijelili državu. Antoniju su pripali istočni dijelovi, provincije koje su dotad držali Brut i Kasije, dok je Oktavijan na vlastiti zahtjev preuzeo na se zadaću podjele zemljišta veteranima u Italiji i njihova naseljavanja po municipalnim zemljištima. Lepida su, pak, optužili da je izdao triumvirat za račun Seksta Pompeja. Odlučili su da mu, kao naknadu za oduzete provincije dodijele druge, utvrdi li Oktavijan da je optužba lažna.²⁷ Oktavijan se potom dao odnijeti u Rim jer mu se bolest pogoršala, a Antonije je s velikom vojskom prešao u Heladu da bi mogao na Istoku po svim pokrajinama utjerivati novac.²⁸ Za Oktavijana je, pak, suprotno očekivanjima, započelo razdoblje prepuno problema, političkih neuspjeha i teških vojnih poraza.

²¹ App. *B civ.* IV, 131.

²² App. *B civ.* IV, 132; Cass. Dio XLVII, 49, 1; Vell. Pat. II, 70.

²³ Cass. Dio XLVII, 49, 3.

²⁴ Suet. *Aug.* 13.

²⁵ Suet. *Aug.* 13.

²⁶ App. *B civ.* IV, 137.

²⁷ App. *B civ.* V, 3.

²⁸ Plut. *Vit. Ant.* 23.